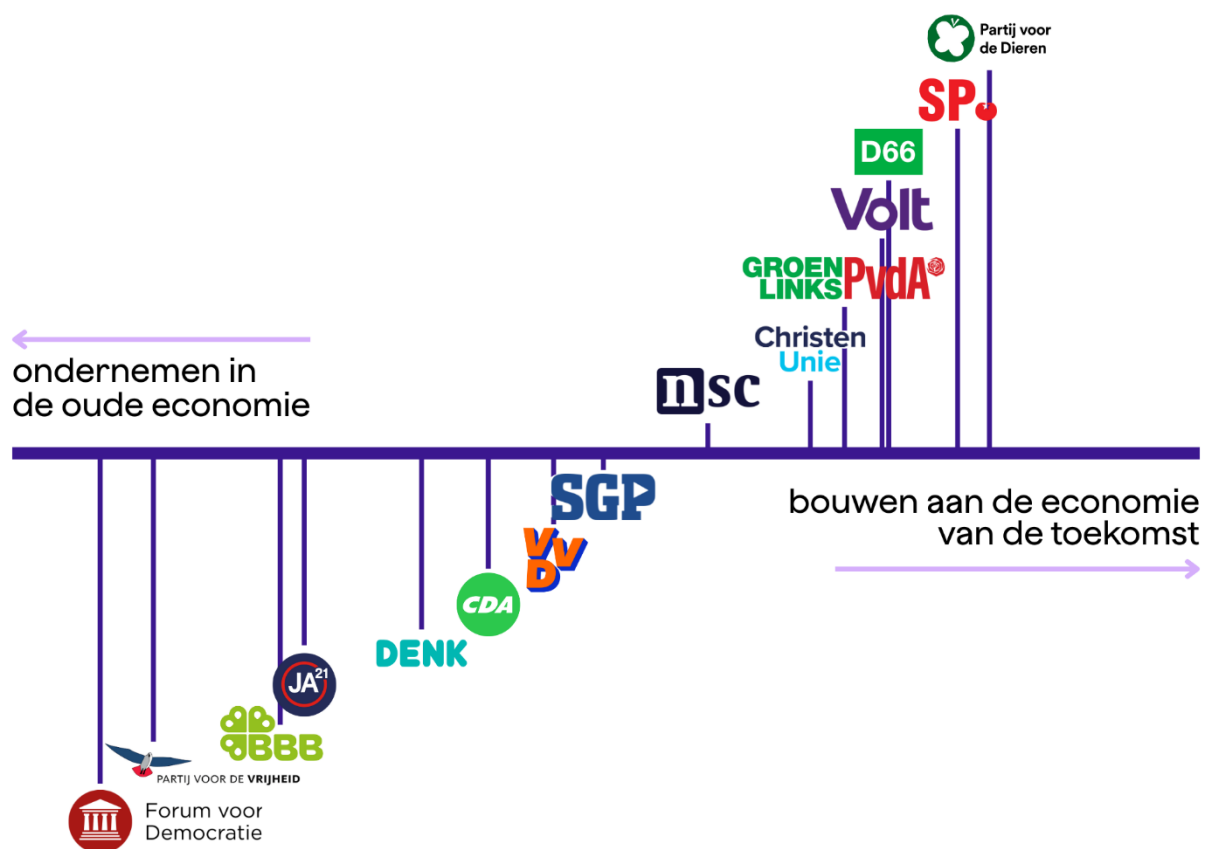

Analyse verkiezingsprogramma's 2025

Inleiding	3
PVV	4
GroenLinks/PvdA.....	5
VVD	7
NSC.....	8
D66	10
BBB	12
CDA.....	13
SP	14
DENK.....	16
SGP	17
ChristenUnie.....	19
Partij voor de Dieren	21
FvD.....	23
Volt	24
JA21.....	26
Verantwoording	27
Criteria.....	28

Inleiding

Verkiezingen 2025: wordt duurzaam ondernemen de norm?

Of duurzaam ondernemen de logische én voordelige keuze wordt, hangt grotendeels af van de politiek. De overheid bepaalt immers de spelregels. De verkiezingen van 29 oktober 2025 zijn dus allesbepalend. Want:

- Welke partij maakt ruimte voor nieuwe verdienmodellen?
- Wie ondersteunt bedrijven die inzetten op een circulaire economie?
- En wie neemt biodiversiteit serieus – met duidelijke doelen en maatregelen?

MVO Nederland legde de verkiezingsprogramma's van 15 huidige politieke partijen in de Tweede Kamer langs drie thema's die essentieel zijn in een veranderende economie: nieuwe verdienvermogens, circulaire economie en biodiversiteit. Per partij lees je wat er over dat thema in het programma staat en hoe we deze beoordelen (van - - tot + +).

Let op: dit is geen stemadvies. Wel een helder overzicht van hoe partijen zich positioneren in hun verkiezingsprogramma's op thema's die ondernemers direct raken. Zodat jij een keuze kunt maken die past bij je bedrijf én bij de wereld waarin je wilt opereren.

PVV

Nieuwe verdienvermogens --

De PVV schrijft dat Nederland zijn industrie moet behouden en beschermen tegen Europese regels die volgens de partij banen kosten. De partij verzet zich tegen de afbouw van fossiele brandstoffen en stelt dat energiezekerheid voorop moet staan. De PVV is tegen klimaatbelastingen voor bedrijven en wil dat de overheid stopt met beleid dat de energieprijzen opdrijft of productie belemmert.

Circulaire Economie --

Er is geen aandacht voor hergebruik, recycling of grondstoffenzuinigheid.

Biodiversiteit --

De PVV heeft geen aandacht voor het onderwerp biodiversiteit in hun programma.

GroenLinks/PvdA

Nieuwe verdienvermogens +

GroenLinks-PvdA wil dat Nederland duidelijke keuzes maakt voor een groene industriepolitiek. De partij vindt dat fossiele subsidies zo veel mogelijk moeten worden afgebouwd en de opbrengsten gebruikt worden om bedrijven te helpen verduurzamen.

Subsidies op fossiele brandstoffen moeten stoppen, en de opbrengst van de CO₂-heffing kan worden ingezet voor vergroening van de economie. De partij wil dat het geld dat hiermee wordt opgehaald, wordt ondergebracht in een toekomstfonds waarmee investeringen in duurzame industrie worden gefinancierd. GroenLinks-PvdA wil dat de overheid richting geeft aan de industrie door wetgeving en financiële prikkels te combineren, zodat publieke middelen worden ingezet voor vernieuwing in plaats van het in stand houden van vervuilende productie.

Circulaire Economie +

GroenLinks-PvdA zet in op een circulaire economie door een combinatie van maatregelen. De partij stelt dat Nederland in 2050 volledig circulair moet zijn en dat dit wordt bereikt via wettelijke verplichtingen en economische prikkels. Zo komt er een bijmengverplichting voor gerecyclede plastics en een zogenoemde end-of-waste-status, waardoor afval eenvoudiger als secundaire grondstof kan worden gebruikt. Ook wil de partij een verbod op het verbranden van recyclebare materialen invoeren.

GroenLinks-PvdA wijst op de toestroom van goedkope, vaak niet-duurzame producten uit onder meer China en pleit voor strengere Europese regels om oneerlijke concurrentie tegen te gaan. Hergebruik, reparatie en levensduurverlenging van producten worden actief gestimuleerd, waarbij producenten verplicht worden circulair te ontwerpen. De partij ziet de circulaire economie ook als een middel om de strategische autonomie van Nederland te vergroten en de afhankelijkheid van schaarse grondstoffen te verminderen.

Biodiversiteit ++

GroenLinks-PvdA wil de natuur in Nederland herstellen en versterken en pakt de problemen rond stikstof, verdroging, teruglopende biodiversiteit, verslechterende waterkwaliteit, versnippering en overexploitatie aan. De partij geeft prioriteit aan natuurherstel en wil dit realiseren via een ambitieus programma, onder meer door de voltooiing van het Natuurnetwerk Nederland en aanvullende natuurherstelprogramma's. Daarnaast worden de rechten van natuur en dieren juridisch steviger verankerd.

Op landbouwgebied wil GroenLinks-PvdA een transitie van industriële naar duurzame landbouw. De productiecapaciteit moet worden aangepast aan wat de natuur kan dragen. Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest wordt beperkt, met een verbod op landbouwgif, glyfosaat, PFAS-houdende bestrijdingsmiddelen en chemische middelen bij lelieteelt. De partij wil daarnaast strengere normen voor

luchtvervuiling, microplastics en pesticiden, met aandacht voor gezondheidseffecten en het opruimen van bestaande verontreiniging.

Boeren worden geholpen bij de omschakeling naar biologische landbouw en krijgen een eerlijke vergoeding voor het beheer van het landschap. Biologische producten en inkoop worden actief gestimuleerd. Grondgebonden landbouw wordt gestimuleerd, waarbij het aantal landbouwdieren wordt afgestemd op lokaal geproduceerd veevoer en de beschikbare mestverwerkingscapaciteit. Langjarige contracten en Europese landbouwsubsidies worden ingezet om een goede omgang met de natuur te belonen.

VVD

Nieuwe verdienvermogens -

De VVD wil een sterke maakindustrie behouden en blijven investeren in innovatie en technologie. De partij stelt dat fossiele energie voorlopig nodig blijft om de energievoorziening betrouwbaar en betaalbaar te houden. In het programma wordt niet gesproken over het afbouwen van fossiele energie.

De VVD wil de nationale CO₂-heffing schrappen en verzet zich tegen extra nationale belastingen of heffingen voor bedrijven. Volgens de partij moeten ondernemingen kunnen rekenen op voorspelbaar beleid en een aantrekkelijk investeringsklimaat. Tegelijkertijd schrijft de VVD dat bedrijven moeten worden ondersteund bij hun inspanningen om te verduurzamen. Daarom onderzoekt de partij een investeringskorting voor bedrijven die willen verduurzamen en wil zij bedrijven richting 2030 en erna ondersteunen via maatwerkafspraken met een concreet en allesomvattend plan voor verduurzaming.

Circulaire Economie +-

De partij ziet circulariteit als een manier om de afhankelijkheid van buitenlandse grondstoffen te verkleinen. Afval moet worden beschouwd als grondstof, en investeringen in circulaire technologieën, hergebruik en innovatie moeten worden uitgebreid. Het beleid richt zich op het creëren van gunstige voorwaarden voor bedrijven en kennisinstellingen om circulaire initiatieven te ontwikkelen. Concrete verplichtingen of normerende maatregelen, zoals statiegelduitbreiding of productieverboden op textiel, komen in het programma niet voor. De VVD benadrukt dat een schone economie en een sterke industrie elkaar kunnen versterken, waarbij innovatie en ondernemerschap de motor vormen van verduurzaming.

Biodiversiteit -

De VVD wil een groene leefomgeving waarin natuur en economie elkaar versterken. Uitbreiding van natuurgebieden is geen doel op zich; de partij richt zich op behoud en versterking waar dat nodig is, met natuur die toegankelijk blijft voor iedereen. In de landbouw streeft de partij naar een grondgebonden melkveehouderij met gezonde balans tussen grasland, voerproductie en mestverwerking, waarbij ruimte blijft voor kunstmestvervangers en samenwerking tussen boeren wordt gestimuleerd.

De VVD deelt geen verdere plannen voor agrarisch natuurherstel of het stimuleren van biologische of natuurinclusieve boeren.

NSC

Nieuwe verdienvermogens +-

NSC benadrukt het belang van een goed vestigingsklimaat en economische stabiliteit. De partij schrijft dat Nederland de transformatie moet maken van een fossiele chemie naar een circulaire chemie, waarbij overheid en bedrijfsleven samenwerken om deze verandering mogelijk te maken. In Europees verband wil NSC dat er afspraken komen over het beprijzen van vervuiling, zodat de lasten eerlijk worden verdeeld en bedrijven in verschillende landen onder vergelijkbare voorwaarden kunnen opereren.

De partij wil dat per sector gezamenlijke doelen worden vastgesteld tussen overheid en bedrijfsleven. Zo ontstaat volgens de partij duidelijkheid over wat er van bedrijven wordt verwacht en kan de overheid de voortgang gericht ondersteunen. Deze aanpak moet ervoor zorgen dat economische vernieuwing hand in hand gaat met uitvoerbaarheid en stabiliteit voor ondernemers.

Circulaire Economie +-

NSC legt nadruk op hergebruik, refurbished producten en een verschuiving van fossiele naar duurzame grondstoffen. De partij wil dat keuzes worden gemaakt die de transitie van de huidige industrie naar een meer duurzame economie mogelijk maken. Daarbij wordt ingezet op het gebruik van biobased en hergebruikte materialen. NSC stelt dat circulaire keuzes de logische en voordelige optie moeten worden, zowel voor consumenten als voor bedrijven.

De partij wil afspraken maken met winkels in sectoren als elektronica, meubels en kleding over het aanbieden van tweedehands en refurbished producten. Ook wil NSC dat statiegeldsystemen worden uitgebreid en beter functioneren. In het programma ontbreken concrete doelstellingen of een uitgewerkte strategie voor specifieke sectoren, zoals textiel en fast fashion. NSC noemt circulariteit wel als richting, maar zonder meetbare ambities of beleidsinstrumenten.

Biodiversiteit +

NSC wil dat de veehouderij minder intensief wordt en meer grondgebonden en circulair gaat werken, met meer aandacht voor biodiversiteit, landschap en volksgezondheid. De partij zet zich in voor robuuste natuurgebieden en voor het beschermen van natuur en biodiversiteit door de kwaliteit van water, bodem en lucht te verbeteren. Landschapselementen worden behouden en versterkt. In de akkerbouw is duurzaam bodemgebruik leidend en moet het gebruik van pesticiden worden teruggedrongen en vervangen door middelen beter voor dier en mens.

De partij wil plantaardige eiwit- en vezelgewassen stimuleren, zodat er grondstoffen beschikbaar komen voor de textielsector en de bouw en er een nieuwe verdienmodellen ontstaan in de landbouw. Ook worden bio-based grondstoffen gestimuleerd in de bouw en chemie en wordt er ingezet op betere toegang tot biologische producten.

Landbouwgrond wordt deels ingezet voor maatschappelijke landbouw, natuurherstel en agrarisch natuurbeheer. Boeren krijgen daarvoor een vaste vergoeding en langjarige financiële zekerheid. Jongere boeren moeten perspectief krijgen op een goed verdienmodel, ondersteund door langdurige afspraken die financiële zekerheid bieden voor diensten op het gebied van waterbeheer en landschap. De veehouderij moet beter worden afgestemd op de milieugebruiksruimte en beschikbare grond, waarbij stappen worden gezet naar een toekomstbestendige landbouw.

D66

Nieuwe verdienvermogens +

D66 stelt dat een gezonde economie vervuiling bestraft en duurzame bedrijvigheid beloont. De partij wil fossiele subsidies sneller afbouwen en duidelijke grenzen stellen aan vervuilende activiteiten. D66 schrijft dat Nederland een leidende rol moet nemen in schone industrie en technologie. Daarmee wil de partij de economie versterken door te investeren in innovatie die bijdraagt aan een beter milieu.

De nadruk ligt op het creëren van een industrie die verantwoord produceert binnen ecologische grenzen, waarbij vervuiling wordt tegengegaan via heffingen en regels die de vervuiler laten betalen.

Circulaire Economie +-

D66 wil dat Nederland in 2050 volledig circulair is en dat het gebruik van primaire, niet-hernieuwbare grondstoffen in 2030 wordt gehalveerd, in lijn met het huidige regeringsbeleid. De partij stelt sectorale doelen vast voor onder meer de bouw, textiel, kunststoffen en metalen, zodat elke sector een aantoonbaar bijdraagt aan het terugdringen van grondstofgebruik. Daarnaast wil D66 de uitgebreide producentenverantwoordelijkheid (UPV) uitbreiden om dit doel te behalen.

Overheden moeten volgens de partij zelf het goede voorbeeld geven door volledig circulair in te kopen en circulaire criteria standaard op te nemen in aanbestedingen. D66 pleit verder voor de invoering van digitale productpaspoorten, waarmee informatie over de herkomst, samenstelling en recyclebaarheid van producten inzichtelijk wordt, in lijn met Europese wetgeving. Deze transparantie moet hergebruik, reparatie en recycling stimuleren.

Biodiversiteit ++

D66 streeft naar een nationaal vergroeningsoffensief waarbij groen wordt aangelegd om steden en dorpen hittebestendig te maken en een gezonde, groene leefomgeving te creëren. De partij wil landbouw en natuur verbinden via natuurinclusieve concepten die zowel biodiversiteit als voedselproductie bevorderen. Gebiedsplanung wordt integraal aangepakt, waarbij plannen worden afgestemd op stikstofreductie, biodiversiteit, natuurherstel, waterbeheer en landbouwperspectief.

De partij ondersteunt de uitkoop van boeren om de omslag naar een natuurinclusieve en minder intensieve landbouw mogelijk te maken. Dit koppelt D66 aan duidelijke doelen per gebied. Tegelijkertijd erkent D66 dat boeren onder druk staan door de macht van grote supermarkten en agrobusiness en wil dat tegengaan door meer transparantie en betere beloning voor duurzame producten. Boeren krijgen daarbij een eerlijke vergoeding voor hun bijdrage aan natuur en landschap, en er wordt gestreefd naar eerlijke handelsvoorwaarden voor alle Europese boeren.

Op Europees niveau wil D66 gelijke regels voor alle boeren afdwingen, met eerlijke handelsafspraken en steun voor duurzame koplopers. Daarnaast wil de partij de machtsongelijkheid in de voedselketen aanpakken, zodat boeren, consumenten, dieren en natuur eerlijk worden beschermd. D66 wil PFAS zo snel mogelijk verbieden en het gebruik van milieubelastende bestrijdingsmiddelen op termijn stoppen vanwege de schadelijke effecten op biodiversiteit, milieu en gezondheid, waaronder een verhoogd risico op Parkinson. Verder wil de partij 50.000 hectare extra natuur realiseren door het uitbreiden van Natuur Netwerk Nederland. Daarbij ligt de nadruk op herstel van natuur, inheems openbaar groen, aangepast maaibeeld en bloemenrijke dijken. Het doel is dat Nederland in 2050 een volledig natuurinclusief land is, waarin bouwen, produceren en aanleggen samengaat met de natuur. Versnipperde natuur wordt verbonden en watersystemen en landschappen worden hersteld en versterkt.

BBB

Nieuwe verdienvermogens -

De BBB schrijft dat de regeldruk voor ondernemers omlaag moet en dat klimaatdoelen realistisch moeten zijn. De partij vindt dat bedrijven en sectoren zelf verantwoordelijk zijn voor hun verduurzaming, zonder overmatige bemoeienis van de overheid. BBB wil voorkomen dat productie en werkgelegenheid naar het buitenland verdwijnen door te snelle of strenge regelgeving.

Circulaire Economie --

BBB noemt circulaire economie niet en schetst geen beleidsrichting. Concrete maatregelen over statiegeld, plasticreductie of reparatieverplichtingen ontbreken. Wel uit de partij kritiek op duurzaam beleid en staat haaks tegenover een plastic taks.

Biodiversiteit -

BBB wil natuur, biodiversiteit en recreatie combineren in ruimtelijke plannen, met behoud van agrarisch gebruik als centrale doelstelling. Bodemgezondheid, voedselzekerheid en duurzame productie staan centraal in een lange termijn landbouw- en voedselstrategie richting 2050, waarin boerenbedrijven behouden blijven en melkveehouderij in veenweidegebieden wordt beschermd. De partij wil dat boeren handelingsperspectief krijgen bij verduurzaming, met ruimte voor groei en investeringen in milieuvriendelijke methoden. Extensiveringsinstrumenten worden volgens BBB alleen toegepast wanneer dit strikt noodzakelijk is voor het halen van Europese doelen rond natuur- en waterkwaliteit. Chemische vervuiling, zoals PFAS, moet gericht worden aangepakt.

Strategische grondverwerving via een grondfonds moet publieke doelen ondersteunen zoals, infrastructuur, woningbouw en klimaatadaptatie, terwijl sectoren als glastuinbouw, visserij en bollenteelt economisch vitaal blijven.

Natuurbeleid moet volgens de partij realistisch vormgegeven in samenwerking met boeren. Daarbij streeft de BBB naar landbouwinclusieve natuur en passende beheervergoedingen. De partij wil dat natuurgebieden kunnen worden benut voor uitbreiding van defensie om landbouwgrond te beschermen. De vernieuwde natuurdoelen moeten worden afgestemd op de verplichtingen uit Europese richtlijnen, zonder extra nationale doelen. Natuuruitbreiding is volgens de partij geen doel op zich, maar moet gericht zijn op instandhouding en versterking waar nodig.

CDA

Nieuwe verdienvermogens +-

Het CDA beschrijft een visie op een sterke economie waarin bedrijven worden gestimuleerd om te vernieuwen en maatschappelijk verantwoord te ondernemen. De partij noemt fossiele energie niet expliciet, maar stelt dat de nationale CO₂-heffing moet worden geschrapt omdat deze volgens het CDA slecht is voor de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven. Het CDA wil dat de overheid samen met het bedrijfsleven werkt aan innovatie en aan een langetermijnstrategie die grondstoffenzekerheid waarborgt. De partij benadrukt dat samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven noodzakelijk is om economische vernieuwing te combineren met uitvoerbaarheid en stabiliteit.

Circulaire Economie -

Het CDA wil het recht op reparatie wettelijk vastleggen, zodat producten langer meegaan en consumenten minder afhankelijk worden van vervanging. Ook pleit het CDA voor een Europese grondstoffenheffing, waarmee gerecyclede materialen financieel aantrekkelijker worden dan nieuw plastic of andere primaire grondstoffen. De nadruk ligt op innovatie, samenwerking met het bedrijfsleven en de inzet van technologische oplossingen om verspilling te verminderen.

Het CDA wil in lijn blijven met de bestaande doelstellingen genoemd in de Clean Industrial Deal en via Europese productnormeringen de vraag naar circulaire producten laten stijgen. Daarnaast wil de partij het Nationaal Programma Circulaire Economie versnellen, maar hiervoor is geen doelstelling genoemd. Het programma bevat geen specifieke maatregelen voor de textielsector, ook blijven thema's als producttransparantie, ketenverantwoordelijkheid en verbod op vernietiging van ongebruikte goederen onbesproken.

Biodiversiteit +-

Het CDA pleit voor verbetering van de omstandigheden voor natuurontwikkeling, als doel de versterking van biodiversiteit en natuurkwaliteit. Het wil dat natuurorganisaties en agrarisch ondernemers nauwer samenwerken om deze doelen te bereiken en zet daarbij in op circulaire landbouw. CO₂-intensieve kunstmest wordt vervangen door natuurlijke varianten zoals Renure en er komt meer ruimte voor geïntegreerde gewasbescherming. Biologische beschermingsmiddelen die goed getest zijn, worden sneller worden toegelaten.

Het CDA wil meer financiële middelen vrijmaken voor agrarisch natuurbeheer waarbij het uitwisselen van natuurgrond standaardpraktijk wordt om robuustere natuurgebieden te creëren. Regionale grondbanken kunnen de herinrichting van landbouw en natuur ondersteunen. Daarnaast wil de partij een evaluatie van Natura 2000 gebieden of de doelen van de Wet Natuurbescherming nog behaald kunnen worden.

SP

Nieuwe verdienvermogens +

De SP stelt dat Nederland een regering nodig heeft die fors inzet op vergroening van de industrie en de regie stevig in eigen hand houdt. De partij wil dat fossiele subsidies zo snel mogelijk worden beëindigd. Volgens de SP moet de overheid duidelijke wetgeving invoeren om fossiele bedrijven aan te pakken en de macht van vervuilende sectoren te doorbreken. Schone industrie hoort volgens de partij zoveel mogelijk in eigen hand en eigen land te worden georganiseerd. De SP benadrukt dat de overheid een actieve rol heeft bij het beschermen van werkgelegenheid en het investeren in duurzame productiemethoden. Een sterke economie is volgens de partij gebaat bij een overheid die duidelijke keuzes maakt en maatschappelijke belangen boven winst stelt.

Circulaire Economie ++

De SP wil hergebruik en reparatie versterken en stelt een wettelijk recht op reparatie voor. Fabrikanten worden verplicht reserveonderdelen en reparatie-instructies beschikbaar te stellen. Lokale initiatieven, zoals repaircafés, moeten daarbij financiële en organisatorische steun krijgen. De partij wil het statiegeldsysteem uitbreiden naar meer soorten verpakkingen en tegelijkertijd overbodige of niet-recyclebare verpakkingen verbieden. In de textielsector pleit de partij voor strenge kwaliteitseisen voor kleding, zodat kleding langer meegaat. Daarmee richt de SP zich expliciet tegen fast-fashion.

Biodiversiteit ++

De SP wil een Nationaal Bomenplan waarbij voor elke Nederlander een boom wordt geplant. Zo kan meer dan 100.000 hectare bos bijkomen, wat bijdraagt aan biodiversiteit, klimaat en stikstofreductie. Natuurgebieden worden uitgebreid en verbonden tot een robuust netwerk met versterkte middelen voor natuurbeheer. Ook in en rond steden wordt groen beschermd en uitgebreid.

De overheid grijpt actief in op de grondmarkt om gronden beschikbaar te houden voor duurzame boeren. Agroconcerns, supermarkten en banken moeten meebetalen aan de omslag. Landbouwsubsidies gaan volledig naar boeren die omschakelen naar duurzame en biologische landbouw, inclusief financiële steun in de beginjaren.

Kunstmest en landbouwgif worden afgebouwd, schadelijke pesticiden - waaronder glyfosaat - worden verboden. Boeren worden ondersteund bij de overstap naar milieuvriendelijke teeltmethoden en rechtvaardig beloond, terwijl de ketens tussen boer en bord worden verkort. Supermarkten betalen eerlijke prijzen en lokale markten en coöperaties krijgen steun.

Bosaanplant op boerenland wordt ondersteund via subsidies en investeringen in natuuruitbreiding. Boeren ontvangen vergoedingen voor ecosysteemdiensten en tien procent van landbouwgrond wordt ingericht voor natuur. De SP wil grondgebonden

landbouw stimuleren, met aandacht voor bodemleven, wisselteelt, groenbemesting, organische stof en de teelt van eiwitrijke gewassen voor menselijke consumptie.

DENK

Nieuwe verdienvermogens +-

DENK wil dat er een toereikend Klimaatfonds komt waaruit de noodzakelijke investeringen kunnen worden gedaan voor de verduurzaming van Nederland. De partij benadrukt dat voldoende middelen moeten worden ingezet voor vergroening van de economie en de energietransitie. Uitgaven uit dit fonds moeten aantoonbaar bijdragen aan duurzaamheid. Echter wordt naast de energietransitie niet concreet gemaakt in welke sectoren de middelen terecht moeten komen.

DENK stelt dat Nederland moet blijven staan voor de klimaatdoelen. Dat betekent dat het land in 2050 klimaatneutraal moet zijn en dat de uitstoot in 2030 met 55 procent wordt beperkt. De partij wil ambitieuze doelen vaststellen en fors inzetten op schone energie, zoals zonne- en windenergie op zee. Kolencentrales moeten zo snel mogelijk verdwijnen, terwijl kernenergie volgens DENK pas in aanmerking komt als duidelijk is dat het een veilige en duurzame optie is.

Bedrijven die veel energie gebruiken, moeten volgens DENK een eerlijkere bijdrage leveren. Grote vervuilers in de commerciële sector gaan meer energiebelasting en CO₂-heffing betalen. De partij wil dat de opbrengst daarvan wordt gebruikt om duurzame energieopslag te stimuleren.

Daarnaast schrijft DENK dat nieuwe wetten en regels altijd moeten worden getoetst op hun gevolgen voor ondernemers. Ondernemers moeten kunnen ondernemen zonder vast te lopen in papierwerk.

Circulaire Economie --

DENK noemt de circulaire economie niet. Het programma bevat geen specifieke aandacht voor hergebruik, afvalreductie of circulair beleid. DENK houdt zich vast aan de klimaatdoelstellingen van 2030 en 2050, waarvan de CE-doelstellingen onderdeel zijn. Tegelijkertijd stelt Denk zich negatief op tegenover een plastictaks.

Biodiversiteit --

DENK deelt in het verkiezingsprogramma weinig over het thema biodiversiteit. Ze spreken zich alleen uit over schadelijke beschermingsmiddelen, zoals PFAS, dat volgens de partij sneller moet worden verboden.

SGP

Nieuwe verdienvermogens +-

De SGP schrijft dat overheid en bedrijfsleven samen afspraken moeten maken over de verduurzaming van de industrie. Deze afspraken moeten worden vastgelegd in sectorplannen die richting geven aan het verminderen van schadelijke emissies. De partij stelt dat de energievoorziening verder moet worden verduurzaamd, maar niet door Nederland wettelijk vast te pinnen op concrete reductiedoelen voor CO₂-uitstoot, zoals 55 procent in 2030.

De SGP benadrukt dat het Rijk een verantwoordelijkheid heeft om schadelijke emissies te beperken, maar dat dit gepaard moet gaan met aandacht voor betaalbaarheid en betrouwbaarheid van energie. Ook vindt de SGP dat de regeldruk voor ondernemers omlaag moet.

Circulaire Economie +

De SGP wil obstakels voor circulaire initiatieven wegnemen door belemmerende regelgeving te schrappen. De partij onderzoekt een btw-verlaging op hergebruikte materialen en reparatiediensten om duurzame keuzes aantrekkelijker te maken. Daarnaast pleit de SGP voor een heffing op plasticpolymeren om het gebruik van nieuwe kunststoffen terug te dringen en voor een eenvoudiger procedure om de *einde-afvalstatus* te verkrijgen, zodat secundaire grondstoffen sneller opnieuw ingezet kunnen worden in productieprocessen. In de textielsector wil de SGP de opkomst van ultra fast fashion tegengaan door een heffing op kledingstukken die slechts kort meegaan, waarmee producenten worden gestimuleerd om in te zetten op kwaliteit en levensduur. De partij combineert normerende en beprijzende maatregelen, maar hecht sterk aan uitvoerbaarheid en beperkte regeldruk.

Biodiversiteit +-

De SGP wil dat het rijk ondersteuning biedt bij het ontwikkelen en het op de markt zetten van ecosysteemdiensten, zoals CO₂-vastlegging in de bodem, waterbuffering en biodiversiteit. Er moet een 'investeringsfonds Duurzame Landbouw' komen dat ondernemers helpt met investeringssteun, omschakelvergoedingen en garantstellingen bij verduurzaming. De partij benadrukt de noodzaak van innovatieve emissiearme stalsystemen en emissie reducerende managementmaatregelen die snel worden erkend en toegelaten. De SGP spreekt zich niet uit over biologische landbouw.

Het vindt dat voldoende gewasbeschermingsmiddelen beschikbaar moeten blijven voor geïntegreerde gewasbescherming. Kunstmest wordt waar mogelijk vervangen door dierlijke mest. De partij wil dat de Nitraatrichtlijn wordt herzien en de eendimensionale norm wordt afgeschaft. Brussel moet volgens de SGP beter rekening houden met de in de praktijk beschikbare alternatieven en de gevolgen van geïntegreerde teelt. Telers die werk maken van weerbare teeltsystemen en niet chemische gewasbescherming moeten meer ruimte krijgen om waar nodig corrigerende middelen te gebruiken. Groene gewasbeschermingsmiddelen moeten sneller worden toegelaten en hun impact op de

leefomgeving moet omlaag. De SGP wil agrarisch natuurbeheer uitbreiden met meer langetermijncontracten en volwaardige vergoedingen. Ook moet agrarisch natuurbeheer binnen het Natuurnetwerk Nederland verder worden mogelijk gemaakt. De partij ziet potentiële gevolgen voor de landbouw door de Europese Natuurherstelverordening en wil deze verordening intrekken. In de tussentijd wil de SGP de wet zo invoeren dat hij zoveel mogelijk aansluit op de Nederlandse praktijk.

ChristenUnie

Nieuwe verdienvermogens +

De ChristenUnie schrijft dat de ruimte in Nederland schaars en kostbaar is, en dat deze zorgvuldig moet worden gebruikt. Volgens de partij moet economische ontwikkeling daarom samengaan met verantwoord ruimtegebruik en bescherming van natuur en leefomgeving. De CU wil dat op vliegtuigbrandstof en vliegtickets belasting wordt geheven, niet alleen Europees, maar ook nationaal. Daarmee moeten luchtvaartmaatschappijen een eerlijke bijdrage leveren aan het verminderen van hun milieubelasting.

De partij streeft naar een evenwichtiger belastingstelsel waarin vervuiling zwaarder wordt belast en schone alternatieven aantrekkelijker worden. Daarnaast wil de ChristenUnie dat de overheid afspraken blijft maken met grote uitstoters om hun productie te verduurzamen. Bedrijven die maatregelen nemen om hun uitstoot te beperken, moeten daarbij steun krijgen om de overgang mogelijk te maken.

De ChristenUnie benadrukt dat verduurzaming niet alleen een technische, maar ook een morele opgave is: economie en samenleving moeten zich ontwikkelen binnen de grenzen van wat aarde en mens aankunnen.

Circulaire Economie +

De ChristenUnie pleit voor een heffing op virgin plastic om hergebruik financieel aantrekkelijker te maken en wil ketenafspraken over hergebruik en recycling wettelijk afdwingbaar maken wanneer vrijwillige afspraken onvoldoende resultaat opleveren. Producenten moeten verantwoordelijkheid nemen voor hun volledige productieketens, inclusief afvalfase en herbruikbaarheid.

Producten moeten duurzaam en repareerbaar zijn, met een verplichting voor fabrikanten om gedurende tien jaar reserveonderdelen beschikbaar te houden. De partij bepleit financiële ondersteuning voor jonge of beginnende circulaire ketens, zodat innovatie en opschaling binnen Nederland haalbaar blijven. Op het gebied van circulair textiel en statiegeld neemt de ChristenUnie geen specifieke stelling, behalve dat textiel moet voldoen aan de Wet Zorgplicht Kinderarbeid en aan de OESO-normen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Biodiversiteit +

De ChristenUnie zet in op het behouden en versterken van biodiversiteit en veerkrachtige ecosystemen. Boeren en natuurorganisaties worden beloond voor landschapsbeheer, onderhoud van soorten en leefgebieden, en nationale parken en waardevolle natuur krijgen betere juridische bescherming. Ook buiten natuurgebieden wordt de kwaliteit van de omgeving versterkt. Gemeenten creëren meer ruimte voor groenstroken, bomen, water en parken om hittestress te verminderen en biodiversiteit te vergroten.

In de landbouw wil de partij het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen sterk terugdringen, met een reductiedoel en gericht verbod op glyfosaat voor grasland en groenbemesters. Groene middelen moeten sneller beschikbaar worden en precisietechnieken helpen bij duurzame bestrijding van ziekten en plagen. Boeren ontvangen extra financiële steun voor extensivering, omschakeling naar biologische landbouw, agrarisch natuurbeheer en natuurherstel.

De ChristenUnie stimuleert circulair en bio-based bouwen met duurzame materialen zoals hout en hennep, die bijdragen aan klimaatbestendigheid en natuurinclusiviteit. Daarnaast wordt 5 miljard extra uitgetrokken voor de omschakeling van boeren naar biologische landbouw, agrarisch natuurbeheer, doelsturing en extensivering. Het Natuurnetwerk Nederland wordt voltooid, met bosaanplant, kruidenrijk grasland, houtwallen en moerassen. Ook de aanleg en het beheer van infrastructuur moeten zoveel mogelijk natuurinclusief plaatsvinden. De partij wil landbouw en natuur hierbij beter integreren, waarbij boeren structureel beloond voor hun bijdrage aan milieu, dierenwelzijn en landschapsbeheer. Zo worden zij erkend als beheerders van het landschap.

Partij voor de Dieren

Nieuwe verdienvermogens +

De Partij voor de Dieren wil dat Nederland op korte termijn een duidelijke visie ontwikkelt op de industrie en daarbij duidelijke keuzes maakt. Volgens de partij moet de overheid sturing geven aan de omslag naar een duurzame economie waarin de grenzen van natuur en klimaat leidend zijn. De PvdD wil dat fossiele subsidies, die zij schat op veertig miljard euro per jaar, worden afgeschaft. Vervuilende sectoren zoals de petrochemie, olie-industrie en luchtvaart moeten zwaarder worden belast. Daarmee wil de partij de werkelijke kosten van vervuiling zichtbaar maken en de vervuiler laten betalen.

Daarnaast stelt de PvdD dat sociale en circulaire sectoren actief moeten worden gestimuleerd om zo de economie meer dienstbaar te maken aan mens, dier en milieu. De nationale CO₂-heffing moet volgens de partij worden verhoogd en uitgebreid naar meer sectoren, zodat bedrijven die bijdragen aan schone productie worden beloond, terwijl vervuilers meebetalen aan de schade die zij veroorzaken.

Circulaire Economie ++

De Partij voor de Dieren benadert de circulaire economie vooral vanuit het perspectief van afvalreductie, grondstoffenschaarste en milieubescherming. De partij wil dat bedrijven verantwoordelijkheid nemen voor de afvalstromen die zij veroorzaken en dat producten zo worden ontworpen dat zij repareerbaar, herbruikbaar en duurzaam zijn. Hiervoor pleit de PvdD voor strengere ontwerpisen en voor een belasting op nieuw fossiel plastic, zodat het gebruik van gerecyclede materialen financieel aantrekkelijker wordt.

In de textielsector streeft de partij naar een verbod op fast fashion, inclusief een heffing op wegwerpkleding en een reclameverbod voor bedrijven die dit model hanteren. Daarnaast wil de PvdD een verbod op het vernietigen van onverkochte producten en een wettelijke verplichting om een oplopend aandeel gerecyclede grondstoffen te gebruiken. De partij combineert normerende maatregelen, zoals verboden en ontwerpverplichtingen, met financiële prikkels om circulaire productie te bevorderen in sectoren als textiel, elektronica, bouw en chemie.

Biodiversiteit ++

De Partij voor de Dieren zet zich breed in voor het beschermen van de natuur. Natuurregels worden volgens de partij niet versoepeld en er komen grondrechten voor de natuur, zodat het belang van de natuur wordt meegewogen in beslissingen. De PvdD wil dat de Ecologische Hoofdstructuur (Natuurnetwerk Nederland) uiterlijk in 2027 is gerealiseerd, met extra versterking van natuurgebieden. Biodiversiteit wordt versterkt door landschapselementen te herstellen en door te zorgen dat natuurschadelijke projecten alleen doorgaan als ze dubbel worden gecompenseerd en bijdragen aan biodiversiteit en klimaatdoelen.

De PvdD streeft naar biodivers, natuurinclusief, biologisch en regeneratief boeren en tuinieren als norm. Gangbare boeren worden ondersteund bij de omschakeling naar

deze duurzame productievormen. Monoculturen maken plaats voor natuurinclusieve systemen en intensieve grondbewerking wordt afgeschaft.

De PvdD wil dat de landbouw volledig gifvrij wordt; mestinjectie en giftige teelten worden verboden en vervangen door duurzame alternatieven. Er komt een gif taks waarvan de opbrengsten terugvloeien naar boeren die willen omschakelen naar meer duurzame productiemethoden. De PvdD stimuleert bio-based bouwen met landbouwgewassen zoals vlas, hennep, stro, lisdodde, olifantsgras en hout, mits dit geen schade aan natuur veroorzaakt.

De partij ziet ruimte voor natuur en bio-based productie bij een krimp van de veestapel. Alle fossiele en landbouwsubsidies worden afgeschaft en het vrijkomende geld wordt ingezet om boeren te helpen omschakelen naar een biologisch en plantaardig voedselsysteem. De partij wil ruimte bieden aan kleinschalige, lokaal verankerde biologische boeren die bijdragen aan biodiversiteit, natuur en koolstofopslag in de bodem. De transitie naar plantaardig en biologisch voedsel wordt versneld door een integraal voedselbeleid. De PvdD wil nieuwe boeren stimuleren via een boeren(grond)bank die hen helpt met onderwijs, grond en materiaal. Tot slot wordt het voedselaanbod biologisch, plantaardig en diervriendelijk ingericht, met een versneld ingevoerde Voedselwet die gezonde voeding stimuleert.

FvD

Nieuwe verdienvermogens --

FvD verwerpt klimaatbeleid en overheidsingrijpen in de industrie. De partij pleit voor het behoud van fossiele sectoren en wijst extra regels, belastingen en verplichtingen af. Volgens FvD moet de overheid zich niet mengen in de energiemarkt en moet innovatie vanuit bedrijven zelf komen, zonder sturing door klimaatdoelen of regelgeving.

Circulaire Economie --

FvD gaat niet in op de circulaire economie.

Biodiversiteit --

FvD wil Nederland groener maken door actief meer bomen te planten, ook in steden. De partij benadrukt behoud van het cultuurlandschap boven rewilding of Brusselse natuurregels.

Verder verwerpt de partij de EU-Natuurherstelwet en andere klimaat- en natuurbeperkingen die volgens FvD boeren en vissers beperken. De partij vindt dat gewasbeschermingsmiddelen beschikbaar moeten blijven en wil landbouwsubsidies inzetten voor innovatieve landbouw. Klimaatplannen die kosten veroorzaken voor burgers wil de partij afschaffen, waarbij de besparingen worden gebruikt voor lastenverlichting voor huishoudens.

Volt

Nieuwe verdienvermogens +

Volt schrijft dat in de nieuwe Nota Ruimte duidelijke keuzes moeten worden gemaakt voor de ruimtelijke inrichting van Nederland. De partij wil dat het gebruik van steenkool snel wordt afgebouwd. Vervuiling, verspilling en overconsumptie moeten worden belast zodat duurzame alternatieven aantrekkelijker worden. Volt pleit daarnaast voor een Europese aanpak voor strategische grondstoffen en duurzame productie, om te voorkomen dat landen elkaar beconcurreren op milieu en energie. De partij legt nadruk op samenwerking op Europees niveau om economische ontwikkeling te verbinden met klimaatdoelen en energiezekerheid.

Circulaire Economie ++

Volt wil de oprichting van een Ministerie van Klimaat, Energie en Circulariteit om de circulaire transitie nationaal te coördineren en te versnellen. De partij koppelt circulariteit aan innovatie en economische vernieuwing en stelt maatregelen voor zoals de uitbreiding van het recht op reparatie, de oprichting van een landelijk reparatiefonds en een verbod op het vernietigen van ongebruikte producten.

Volt wil stevig inzetten op circulair bouwen en zoveel mogelijk biobased bouwen. Daarnaast pleit de partij voor de stimulering van hergebruik en tweedehandsmarkten via landelijke infrastructuur en ondersteuning van circulaire ondernemers. In de textielsector wil Volt fast fashion tegengaan door transparantie en productinformatie te verplichten, in lijn met Europese wetgeving.

Biodiversiteit +

Volt wil dat beleid rekening houdt met de maatschappelijke kosten van het nietsdoen, zoals schade door overstromingen als gevolg van klimaatverandering of misoogsten door verlies aan biodiversiteitsverlies. In de landbouw zet de partij in op innovatie en maximale kennisdeling gedeeld in de binnen EU. Volt streeft naar een zo veel mogelijk natuurinclusieve en grondgebonden landbouwcyclus, met efficiënte verwerking van gewassen in de keten en ondersteunt regionale kringlooplandbouw. Er komt een grondbank waarbij de overheid het recht van eerste koop krijgt, zodat boeren die willen extensiveren gemakkelijker duurzaam kunnen starten.

Volt werkt aan grondgebonden veehouderij, waarbij productie in balans is met wat het land en de omgeving aankunnen. Boeren krijgen een eerlijke prijs voor hun producten, zodat zij kunnen blijven investeren in duurzame en natuurvriendelijke landbouw. Europese afspraken moeten ervoor zorgen dat die prijzen stabiel blijven en de kosten van duurzaam produceren worden gedekt.

De partij wil een landbouwsector met minder kunstmest en krachtvoer en pleit voor een belasting op broeikasgassen en schadelijke chemicaliën. Er komt een Europees verbod op PFAS en Volt verzet zich tegen glyfosaat en andere giftige bestrijdingsmiddelen. Boeren worden ondersteund door kennisdeling, innovatie en coöperaties op het gebied

van natuurlijke gewasbescherming, groene middelen, precisielandbouw, robotica en strokenteelt.

Volt wil dat in 2030 een kwart van de landbouw biologisch is en een klimaatneutrale sector in 2040. Klimaatadaptieve systemen en robuuste ecosystemen worden ontwikkeld, en de energietransitie moet natuurinclusief worden uitgevoerd. Unieke natuurgebieden krijgen wettelijke bescherming, en grensoverschrijdende samenwerking wordt gestimuleerd om rivieren te beschermen. De partij streeft naar 30% natuurfunctie van het land, inclusief natuurgebieden, koppelzones en bufferstroken met natuurinclusieve landbouw of recreatie. Hiervoor is 150.000 hectare extra natuur nodig, en het Natuurnetwerk Nederland wordt uitgebreid met 34.000 hectare.

JA21

Nieuwe verdienvermogens -

JA21 schrijft dat Nederland moet inzetten op het behoud van de industrie en het versterken van de maaksector. De partij pleit voor een realistische energietransitie, waarbij fossiele brandstoffen voorlopig nodig blijven. In het programma wordt gesteld dat er geen extra nationale belastingen op energie of grondstoffen moeten worden ingevoerd.

De partij vindt dat innovatie moet komen vanuit de markt en niet door overheidsdwang. JA21 benadrukt dat ondernemerschap en technologische ontwikkeling ruimte moeten krijgen zonder nieuwe verplichtingen vanuit de overheid. De partij staat voor een voorspelbaar ondernemersklimaat en verzet zich tegen extra regels en lasten die de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven kunnen verzwakken.

JA21 ziet een sterke en concurrerende industrie als essentieel voor de economie en voor behoud van banen in Nederland.

Circulaire Economie --

JA21 besteedt zeer beperkte aandacht aan circulaire economie, volgens de partij dient het alleen ondersteund te worden als het rendoert. Het programma bevat geen voorstellen over hergebruik, statiegeld, plasticreductie of grondstoffenbeleid.

Biodiversiteit -

JA21 schrijft dat boeren en tuinders via het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) bijdragen aan de biodiversiteit en landschapskwaliteit. Landbouw en natuur kunnen elkaar versterken binnen een kostenefficiënt systeem. JA21 wil extra middelen beschikbaar stellen voor de beoordelingscapaciteit bij het Ctgb, zodat nieuwe gewasbeschermingsmiddelen sneller kunnen worden toegelaten. De partij wil biologische landbouw stimuleren, al geeft het niet aan hoe.

Nieuwe plannen voor emissiereductie in de landbouw moeten gericht zijn op agrarisch natuurbeheer, haalbare natuurdoelen, herijking van Natura2000-gebieden en regionale maatwerkaanpak. JA21 is tegen de uitkoop van boeren omdat dit te weinig bijdraagt aan natuurherstel. Verder zal een voorspelbare en lange termijn gericht landbouwbeleid de voedselzekerheid waarborgen en ruimte bieden voor technologische innovatie. Verder deelt JA21 geen aanvullende plannen voor duurzame landbouw.

Verantwoording

MVO Nederland analyseerde verkiezingsprogramma's van de partijen die momenteel in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn. In deze versie gaat het om vijftien partijen. Dit is de eerste versie van onze analyse. Het is mogelijk dat er in volgende versies op basis van amendementen, aangepaste verkiezingsprogramma's en nieuwe inzichten aan onze kant nog wijzigingen worden toegepast op enkele scores.

Partijprogramma's zijn beoordeeld op de mate waarin ze ondersteunend zijn aan drie thema's: nieuwe verdienvermogens, biodiversiteit en circulaire economie. Voor elk van de thema's zijn criteria opgesteld. Bij het beoordelen hanteerden we steeds drie basisvoorwaarden:

1. Het gaat om voorstellen voor ondernemers (dus niet alleen voor burgers of overheden)
2. Het gaat om voorstellen voor concrete maatregelen (dus niet alleen om idealen of vergezichten)
3. We kijken we naar voorstellen in de Nederlandse en Europese context

Elke partij is voor elk criterium beoordeeld met

- -2 of -1: mate van geen aandacht voor dit thema, draagt niet bij aan een duurzame economie
- 0: thema wordt genoemd, maar geen concrete maatregelen
- +1 of +2: mate van bijdrage aan duurzame economie met concrete maatregelen.

De scores op de criteria hebben we per thema bij elkaar opgeteld: het gemiddelde vormt de score op dat thema, op een vijfpuntschaal.

Heb je vragen over de analyse? Neem dan contact op met onze adviseurs public affairs via publicaffairs@mvonederland.nl.

Criteria

Nieuwe verdienvermogens

1. Lange termijn industrievisie en keuzes maken

Beoordeelt of de partij een duidelijke langetermijnvisie heeft op de toekomst van de Nederlandse industrie en keuzes maakt voor duurzame economische ontwikkeling.

- Nee: de partij heeft geen of nauwelijks visie op de industrie en blijft bij algemene termen als "innovatie" of "groei", zonder richting te geven aan verduurzaming.
- Enigszins: de partij benoemt de noodzaak van een duurzame industrie of strategische keuzes, maar zonder concrete doelen, prioriteiten of tijdpad.
- Ja: de partij presenteert een uitgewerkte visie of strategie voor duurzame industriële ontwikkeling, inclusief concrete keuzes zoals toekomstfondsen, groene industriepolitiek of afbouw van vervuilende productie.

2. Fossiel afbouwen

Beoordeelt in hoeverre de partij voorstelt om financiële voordelen, subsidies en afhankelijkheid van fossiele energie af te bouwen.

- Nee: fossiele subsidies worden niet genoemd, of de partij verdedigt bestaande voordelen (zoals het schrappen van de CO₂-heffing of het behoud van fossiele vrijstellingen).
- Enigszins: de partij erkent de noodzaak van afbouw, maar zonder uitgewerkt plan, concrete termijn of herinvestering in duurzame alternatieven.
- Ja: de partij stelt expliciet voor om fossiele subsidies af te bouwen, met concrete maatregelen, tijdslijnen en herbestemming van middelen naar vergroening of innovatie.

3. Beprijzen van vervuiling en afbouw oude industrie

Beoordeelt of de partij beleid wil voeren dat vervuiling duurder maakt en de transitie van vervuilende naar duurzame industrie stimuleert.

- Nee: de partij spreekt zich uit tegen extra belastingen, heffingen of CO₂-prijzen, of stelt verlaging van milieulasten voor.
- Enigszins: de partij erkent het principe 'de vervuiler betaalt', maar zonder concrete instrumenten of uitbreiding van bestaande heffingen.
- Ja: de partij stelt concrete maatregelen voor, zoals uitbreiding van de nationale CO₂-heffing, aanscherping van emissierechten of hogere energiebelasting voor grootverbruikers, om oude industrie te verduurzamen of af te bouwen.

4. Aandacht voor nieuwe, circulaire industrie

Beoordeelt of de partij beleid heeft om nieuwe, duurzame en circulaire industrieën te stimuleren.

- Nee: er is geen aandacht voor nieuwe industrieën of verduurzaming van productie; de focus ligt op behoud van bestaande sectoren.
- Enigszins: de partij benoemt innovatie of circulaire kansen, maar zonder concrete maatregelen of investeringen.
- Ja: de partij presenteert gericht beleid of investeringsprogramma's voor nieuwe industrieën, zoals circulaire chemie, biobased materialen, waterstof of recyclingclusters.

5. Regeldruk, gelijk speelveld en ondersteuning ondernemers

Beoordeelt of de partij ondernemers actief ondersteunt bij verduurzaming, met aandacht voor uitvoerbaarheid en een eerlijk speelveld.

- Nee: de partij richt zich vooral op het verminderen van regels, zonder specifieke aandacht voor duurzaamheid of ondersteuning bij transitie.
- Enigszins: er is aandacht voor uitvoerbaarheid en gelijke regels, maar zonder concrete ondersteuningsmaatregelen.
- Ja: de partij koppelt het verminderen van regeldruk aan verduurzaming en stelt concrete instrumenten voor, zoals steunprogramma's, investeringsfondsen of begeleiding bij vergroening van mkb en industrie.

Circulaire economie

1. Strategische autonomie

Beoordeelt of de partij circulariteit koppelt aan onafhankelijkheid van buitenlandse grondstoffen of productie.

- Nee: de partij legt geen verband tussen circulariteit en strategische autonomie.
- Enigszins: de partij noemt grondstoffenzekerheid of Europese samenwerking, maar zonder uitgewerkte aanpak.
- Ja: de partij presenteert concrete maatregelen om afhankelijkheid te verminderen, zoals een Europese grondstoffenstrategie, binnenlandse productie of hergebruik van kritieke materialen.

2. Hergebruik en reparatie

Beoordeelt de inzet van de partij op productlevensduur, reparatie en hergebruik.

- Nee: er is geen aandacht voor reparatie of hergebruik.
- Enigszins: het belang van hergebruik of reparatie wordt benoemd, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij noemt concrete instrumenten, zoals het recht op reparatie, verlaging van btw op reparatie of steun aan repair- en tweedehandsinitiatieven.

3. Virgin plasticreductie

Beoordeelt of de partij maatregelen voorstelt om het gebruik van nieuwe (virgin) kunststoffen te verminderen.

- Nee: plasticreductie wordt niet genoemd of blijft algemeen.
- Enigszins: de noodzaak wordt erkend, maar zonder specifieke heffingen of verplichtingen.
- Ja: de partij stelt concrete voorstellen voor, zoals een belasting of heffing op virgin plastic, bijmengverplichtingen voor gerecyclede plastics of een verbod op moeilijk recyclebare kunststoffen.

4. Statiegelduitbreiding

Beoordeelt de inzet op statiegeldsystemen en bredere producentenverantwoordelijkheid.

- Nee: er is geen aandacht voor statiegeld of uitbreiding daarvan.
- Enigszins: het systeem wordt genoemd of geëvalueerd, maar zonder concrete uitbreiding.
- Ja: de partij doet duidelijke voorstellen om statiegeld te verbreden (meer verpakkingen, nieuwe materialen) of het systeem te verbeteren, inclusief overheidstoezicht of verplichting voor producenten.

5. Textiel en ultra fast fashion

Beoordeelt de aandacht voor de textielsector en bestrijding van fast fashion.

- Nee: de partij noemt textiel of fast fashion niet.
- Enigszins: het probleem wordt erkend, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij stelt specifieke maatregelen voor, zoals heffingen op wegwerpkleding, kwaliteitsnormen, reclamebeperkingen of een verbod op vernietiging van onverkochte textielproducten.

Biodiversiteit

1. Versterking van biodiversiteit

Beoordeelt of de partij maatregelen voorstelt om biodiversiteit te versterken.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen dragen niet bij aan biodiversiteit.
- Enigszins: de partij benoemt het belang van biodiversiteit, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij benoemt het belang en geeft concrete maatregelen om biodiversiteit te versterken.

2. Stimulering van duurzame landbouw

Beoordeelt de inzet op duurzame landbouw.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen stimuleren duurzame landbouw niet.
- Enigszins: er is aandacht voor duurzame landbouw, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij geeft concrete maatregelen om duurzame landbouw te stimuleren.

3. Beperking schade door pesticiden en gewasbeschermingsmiddelen

Beoordeelt of de partij maatregelen neemt om schade aan natuur door gewasbeschermingsmiddelen te beperken.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen beperken schade aan natuur niet.
- Enigszins: de partij benoemt het belang van beperking, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij geeft concrete maatregelen om schade aan de natuur te minimaliseren.

4. Gebruik en stimulering van biobased grondstoffen

Beoordeelt of de partij inzet op biobased grondstoffen.

- Nee: er zijn geen plannen.
- Enigszins: de partij benoemt het belang van biobased grondstoffen, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij stelt concrete maatregelen voor om het gebruik van biobased grondstoffen te stimuleren.

5. Stimulering van biologische landbouw

Beoordeelt of de partij aandacht heeft voor biologische landbouw.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen stimuleren biologische landbouw niet.
- Enigszins: de partij benoemt biologische landbouw, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij stelt concrete maatregelen voor om biologische landbouw te stimuleren.

6. Versterking van natuurherstel

Beoordeelt of de partij maatregelen neemt om natuurherstel te bevorderen.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen dragen niet bij aan natuurherstel.
- Enigszins: de partij benoemt het belang van natuurherstel, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij stelt concrete maatregelen voor om natuurherstel te versterken.

7. Stimulering van agrarisch natuurbeheer

Beoordeelt of de partij aandacht heeft voor agrarisch natuurbeheer.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen dragen niet bij aan agrarisch natuurbeheer.

- Enigszins: er is aandacht voor agrarisch natuurbeheer, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij stelt concrete maatregelen voor om agrarisch natuurbeheer te versterken.

8. Stimulering van grondgebonden veehouderij

Beoordeelt of de partij aandacht heeft voor grondgebonden veehouderij.

- Nee: er zijn geen plannen of de plannen stimuleren grondgebonden veehouderij niet.
- Enigszins: de partij benoemt het belang, maar zonder concrete maatregelen.
- Ja: de partij stelt concrete maatregelen voor om grondgebonden veehouderij te stimuleren.